

RUOTSALAINEN KOULU SAKSALAIS-SUOMALAISESTA NÄKÖKULMASTA

Katrin Höhmann ja Merja Luhtala muodostivat saksalais-suomalaisen parin, joka vieraili kahdessa ruotsalaisessa peruskoulussa, kummassakin kaksi koulupäivää. Toinen näistä kouluista sijaitsee kaupungin hienolla asuinalueella. Koulussa on noin 340 lasta luokilla 1–6. Toinen koulu sijaitsee maaseudulla. Sen 300 oppilasta edustaa kaikkia yhteiskuntaluokkia mutta erityisesti maanviljelyksen parissa työskenteleviä perheitä. Tässä maaseutukoulussa on luokat 7–9.

Katrin Höhmann ja Merja Luhtala suorittivat viisi haastattelua opettajien kanssa, neljä yhteensä 11 oppilaan kanssa sekä kaksi koulun johdon kanssa. Vierailijoina he osallistuivat 4–6 oppituntiin päivittäin ja tekivät muistiinpanot yhteensä kahdeksasta tunnista.

Raporttissaan Katrin Höhmann ja Merja Luhtala ovat koonneet ne yhtäläisyydet, jotka yhdistävät haastateltujen henkilöiden ajatuksia ja oppitunneilta tekemiään havaintoja. Lisäksi raportoijat esittävät konkreettisia käytäntöjä ja näkökulmia, jotka voisivat olla mielenkiintoisia saksalaisille ja suomalaisille kouluille ja voisivat toimia niissä.¹

VIERAILURAPORTTI

Katrin Höhmann ja Merja Luhtala

Universität Dortmund / Institut für Schulentwicklung, Saksa ja Sydän-Laukaan koulu, Suomi

KOULUJEN FILOSOFIA

Nostamme esille kaksi erityistä kokemusta, jotka havainnollistavat kaiken sen perustaa, mitä ruotsalaisessa koulutyössä pidetään tärkeänä:

Kun eräs koulun johtaja luki haastattelumme keskeisiä kysymyksiä, hän ihmetteli, miksi kysymme ”kuka tai mikä on oppimisprosessin keskeinen tekijä: oppilaat vai oppiaine?” Tähän hän vastasi, että ainoa keskeinen tekijä oppimisprosessissa voivat olla oppilaat, sillä heitähän me opetamme.

Keskittyminen jokaiseen yksittäiseen lapseen johtaa aivan itsestään selvään opetuksen yksilöllistämiseen. Koulussa, jossa vierailimme, keskeinen opettajien toimintaperiaate on vahvistaa lapsia ja edistää heidän kasvuaan ruotsalaisen yhteiskunnan vastuuntuntoisiksi jäseniksi. Perustana sivistys- ja kasvatustyölle on kunnioitus jokaista lasta kohtaan. Tämän perustan seuraus on itsestään selvä: koulukulttuuria tulee arvioida sen pohjalta, kuinka se mahdollistaa yksilöllisen kehityksen. Kunnioitus tarkoittaa, että jokainen opettaja huomaa yksilölliset tavat oppia ja ottaa oppilaiden intressit tosissaan. Samalla oppilaita kannustetaan ottamaan vastuuta tekemisistään ja olemaan itsetietoisia ja itsenäisiä oppijia, jotka esittävät kysymyksiä ja käsittelevät ongelmia. Opettajat ovat yhtä mieltä siitä tavoitteesta, että oppilaille tulee antaa mahdollisuus kiinnostua ja motivoitua opiskeluun.

Toinen esimerkki ruotsalaisen koulutyön painotuksesta on orientoituminen oppilaan vahvuuksia esille nostamiseen. Eräs matematiikan opettaja, jonka kanssa keskustelimme hänen tavastaan käsitellä oppilaiden tekemiä virheitä, kertoi meille, että hän haluaa puhua oppilaan kanssa. Hän pyytää oppilasta itseään selittämään, miten hän ajattelee voidakseen ymmärtää, miksi hän teki virheen. Opettajat kysyvät ja kuuntelevat. Virheitä käytetään produktiivisesti yksittäisen oppilaan kehityksen suuntaamiseen ja vahvistamiseen. Tarkoituksena ei ole tunnistaa ja korjata kaikkia oppilaan tekemiä virheitä, vaan todeta, miten oppilas voi hyödyntää oppimistaan työstämällä tekemiään virheitä.

¹ Toimittanut Liisa Kyyrönen

Oppilaiden tulisi tuntea koulussa olonsa turvalliseksi. Jokainen, jota haastattelimme, painotti, että oppilaiden tulisi olla koulussa ”turvassa ja suojassa”. Oppimisen tulisi merkitä iloa. Aivan sama kenen kanssa puhuimme, kaikki puhuivat tavoitteesta luoda oppiminen, josta oppilaat pitävät. Eräs opettaja nimesi oppimisen ilon hyvien oppimistulosten pohjaksi.

Kouluissa vallitseva asenne, jota luonnehtivat ajatukset ”kunnioituksesta yksilöä kohtaan”, ”luottamus jokaisen yksilön vahvuuksiin” ja ”iloa oppimisessa”, ei päde vain opettajiin vaan myös oppilaisiin.

Yksilöllistäminen ei ole metodi vaan ajattelutapa. Yksilöllistäminen ei myöskään ole metodinen kikka, vaan käytäntö, jota osoitetaan kaikilla tasoilla. Otsikoiden ”kouluorganisaatio”, ”luokanohjaus” ja ”didaktiikka” alla haluamme antaa lyhyen katsauksen sellaisen oppimisen perusteisiin, jossa jokaiselle annetaan mahdollisuus oppia yksilöllisesti ja saada tukea mahdollisesti ilmeneviin ongelmiin.

KOULUORGANISAATIO

Koulujen johtajat eivät itse opeta. Heidän tehtävänä on koulunohjaus. He järjestävät henkilökunnan tapaamisia, joissa keskustellaan kunkin opettajan toiminnan kehittymisestä. Heillä on hyvä yleiskuva koulun tapahtumista, he puhuvat kunnallisten päättäjien kanssa raha-asioista, he palkkaavat opettajia ja tarvittaessa he saavat myös irtisanoa koulunsa opettajia. Koulun johto on mukana organisoimassa koulun tapahtumia, projekteja ja muutoksia. Kaikista näistä keskustellaan koulussa, jotta kaikki voivat olla osallisina tavoitteissa ja muutoksissa. Yleisesti voidaan todeta, että kaikkien asioiden käsittelyä varten pyritään luomaan hyvin strukturoitu toimintakulttuuri, joka mahdollistaa selvät säännöt ja joita kaikki sitoutuvat noudattamaan. Tämä tarkoittaa informaation järjestämistä, ilmoitustaulujen järjestyksessä pitämistä, luokahuoneiden sekä pöydillä olevan materiaalin organisoimista. Toisaalta se antaa paljon vapauksia ja joustovaraa jokaiselle järjestää oma oppimisensa. Eräs koulunjohtajista sanoi, että välillä oli aika kaoottista, mutta tarkkailija pystyy erottamaan taustalta hyvin organisoidun tilanteen ja oppimisen.

Molemmissa kouluissa, joissa vierailimme, toiminnan periaatteet olivat samat myös suhteessa oppilaisiin: halutaan orientoitua työssä toisen vahvuuksien mukaan, tulla toista vastaan sinne, missä hän on, ja auttaa toista kehittämään itseään.

Ajankäyttö oli erittäin joustavaa. Tunnit voivat olla peruskoulussa ja sitä seuraavassa koulussa eripituisia, kuten 30 ja 60 minuutin tunteja ja jopa 80 tai vain 25 minuutin kestäviä. Tätä pidetään tärkeänä oppimisen yksilöllistämiseksi. Tämän järjestäminen on ensinnäkin mahdollista, koska jokaisella luokka-asteella on tiimejä ja toiseksi, koska opettajat ovat sopineet yhdessä eri oppimisjaksoihin käytettyjen aikojen pituudesta. Oppilaat näyttivät tietävän, kun oppitunti vaihtuu ilman, että kello soisi oppitunnin alkamisen tai loppumisen merkiksi.

Opettajien lisäksi kouluissa oli erityisopettajia, kouluavustajia ja opiskelijoita. Toinen kouluista oli palkannut myös lähiseudun työttömiä. Kummassakin koulussa oli sairaanhoitaja.

Molemmissa kouluissa lähes kaikki opettajat käyttivät yhteistyötuntinsa työskentelemällä jossakin lukuisista tiimeistä. Yksi tiimi koostuu useimmiten yhden vuositason opettajista. Pienemmissä kouluissa kasataan myös eri vuositason opettajista koostuvia tiimejä. Kouluissa on vuositason tiimien lisäksi ainetiimejä. Tämä tarkoittaa, että matematiikanopettajat ja luonnontieteiden opettajat suunnittelevat yhdessä tunteja. Toisessa kouluista, jossa vierailimme, oli myös tiimi, joka koostui useissa vuositason tiimeissä mukana olevasta henkilökunnasta. Tähän tiimiin kuuluivat kuvaamataidon, musiikin ja liikunnan opettajat sekä sairaanhoitaja ja muutama kouluavustaja.

Molemmat koulut järjestivät opettajien työn siten, että muutama opettaja opetti suurinta osaa yhden luokan oppiaineista. Tällä pyrittiin siihen, että jokaisella luokalla olisi mahdollisimman vähän eri opettajia.

Koulut, joissa vierailimme, ovat tiloiltaan ja sisustukseltaan hyvin eritasoisia. Molemmissa kouluissa on kuitenkin luokkien vieressä pieni erillinen tila, jossa jokainen luokka pystyy tekemään ryhmitöitä. Molemmissa kouluissa on oma kirjasto ja se avoinna koko päivän. Kirjasto on samalla myös kunnan kirjasto ja tästä johtuen kirjastonhoitajat ovat sekä kunnan että koulun palkkalistalla.

Keskeinen yksilöllisen oppimisen perusedellytys on ryhmässä opiskelu. Molemmissa kouluissa kiinnitetään huomiota ryhmän muodostamiseen. Ryhmät järjestetään siten, että kukin ryhmä toimii yhdessä koko sen ajan, minkä sen jäsenet ovat kyseisessä koulussa. Ryhmiä muodostettaessa asetetaan painoarvoa oppilaiden entisten opettajien ja kasvattajien toiminnalle. Luokan sisäisten ryhmien lisäksi on myös ryhmiä, joissa tuetaan erityisoppilaiden oppimista. Peruskoulussa on lukutaidon edistämistä tukeva projekti, jossa oppilaat saavat neljän viikon ajan yhden tunnin päivässä erityistä ohjausta lukemisessa. Jatkavassa koulussa muodostetaan ryhmiä vieraiden kielten opiskeluun. Meistä tuntui mielenkiintoiselta, että saksan ja ranskan lukijoiden ryhmien lisäksi oli myös ryhmä oppilaita, jotka eivät halunneet lukea kumpaakaan näistä kielistä. Tällä ryhmällä oli samaan aikaan ylimääräinen englannin kurssi. Mielestämme tämä päätös järjestää ylimääräinen englannin kurssi oli hyvä, sillä kaikki ryhmän oppilaat kahta lukuun ottamatta olivat suorituksiltaan heikkoja. Opettajien oli ajateltava näitä kahta suorituksiltaan normaalia oppilasta ja järjestettävä opetus niin, että se kiinnostaisi myös heitä. Toisen eriyttämisen mahdollisuuden tarjoaa niin kutsuttu keidas. Oppilaat, jotka ovat jollakin luokista 7–9, voivat mennä sinne, mikäli huomaavat tarvitsevansa erityistä tukea englannissa, ruotsissa tai matematiikassa. Päätös on oppilaan itsensä tekemä. Syynä tähän on ajatus siitä, että vain ne, jotka todella haluavat oppia, hyötyvät keitaasta. Keitaan palveluja käyttävät lähinnä 9. luokan oppilaat, jotka haluavat valmistautua kokeisiin.

LUOKASSA TAPAHTUVAN TOIMINNAN OHJAUS

Luokkahuoneet on rakennettu ja organisoitu hyvin. Etenkin toisessa kouluista selvää informaatiokennettä korostettiin luokassa selvillä ilmoitustauluilla. Opettajille ja oppilaille on tärkeää, että kaikki materiaalit ovat järjestyksessä oppitunnin joustavan kulun takaamiseksi. Ainoat tavarat, mitä oppilailla oli pöydällä, olivat kyseisellä tunnilla tarvittava materiaali. Loput tavarat olivat kaapeissa tai repussa. Opettajat eivät huomauttaneet juuri mistään eikä siihen yleensä ollut edes aihetta. Veroituksiin ja vaatimuksiin ei tarvinnut tuhlata aikaa. Myöhästymisiä suvaittiin hyvin. Myöhästyneet oppilaat käyttäytyivät rauhallisesti, menivät omille paikoilleen ja opettajat jatkoivat tuntia kuin mitään ei olisi tapahtunut. Käyttäytymisestä keskustellaan luokissa vain, jos se häiritsee muita oppilaita. Muuten siitä keskustellaan opettajan, oppilaan ja vanhempien tapaamisessa. Pöytäjärjestys oli molemmissa kouluissa erilainen. Pöytiä oli sekä riveissä että istuinryhmissä. Päätös siitä miten pöydät asetetaan, on opettajalla.

DIDAKTIikka

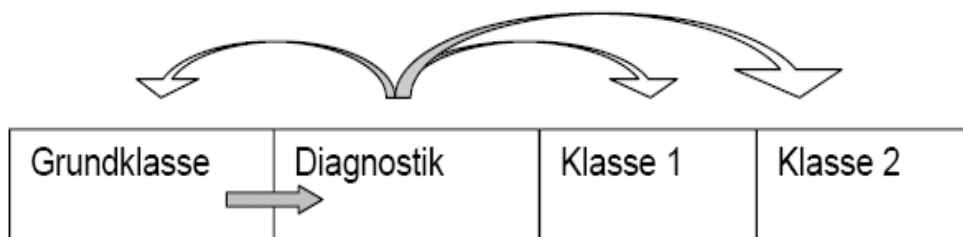
Didaktinen käytäntö tulee näkyväksi tavassa toimia luku- ja kirjoitustaidottoman pojan kanssa. Opettajat sanoivat, että he olivat yrittäneet parhaansa ja jopa pyytäneet asiantuntijoita apuun. Pyrkimys löytää keinoja, jotka mahdollistavat oppilaiden oppimisen, oli tunnusomaista kaikkien näkemiemme koulujen opettajille. Tämä toimintakulttuuri kertoo, miksi erityisopettajilla on niin suuri merkitys opetuksessa ja opettajien neuvonantajina.

Kouluissa, joissa vierailimme, opetukselle oli tunnusomaista seuraavat asiat: selvät päämäärät ja tietoisuus niistä, työohjeiden selkeys, hyvin järjestetty oppimisympäristö, keskittyminen ja nopea oppiminen.

Meillä oli mahdollisuus tarkkailla erilaisia opettamisen muotoja:

Projektiopetus: Oppilaat työskentelivät historian projektin parissa. Kirjat, internet ja muut mediat olivat oppilaiden käytettävissä. He käyttivät ongelmitta oppimisen erilaisia toimintatapoja, esimerkiksi miellekarttaa ilman erillistä kohotusta siihen.

Kirjaopetus: Kaikki oppilaat työskentelivät saman kirjan parissa ja työstivät myös samaa tekstiä. Kirja on rakentunut niin, että oppilaat voivat valita eri teitä ja voivat näin ollen työskennellä eri tasoilla. He aloittavat perusluokalta (Grundklasse). Kun tämä osa on kunnossa, oppilaat päättävät annetun ”diagnostiikan” (Diagnostik) perusteella, jatkavatko he ensimmäiseen luokkaan (Klasse 1) vai toiseen luokkaan (Klasse 2). Osa oppilaista saattaa käydä perusluokan uudestaan. Toiset voivat aloittaa diagnostiikasta käymättä perusluokkaa ja jatkaa sitten toiseen luokkaan. Lapset voivat itse valita, missä luokassa he haluavat työskennellä ja saavat opettajalta apua, mikäli he pyytävät sitä. Etenemisvaihtoehdot on mallinnettu seuraavaan kuvioon:

Kysymällä kehittävä opetus: Esimerkki luonnontieteiden opiskelussa opettaja ja oppilaat työskentelevät tieteellisen ilmiön parissa. Oppilaiden tekemät havainnot näytettiin opettajalle ja oppilaat keskustelivat niistä.

Monisteopetus: Kaikki oppilaat saivat monisteen, jonka parissa heidän tuli työskennellä. Englannin tunnilla se voi olla esimerkiksi kuvakertomus, matematiikassa taas matemaattinen ongelma. Monisteita ei ollut eritasoisina.

TYYPILLISTÄ TUNNEILLE, JOITA SEURASIMME, OLI, ETTÄ

- Oppilaat eriyttivät omaa opiskeluaan tehdessään tehtäviä. Oppilaat valitsevat tehtävänsä ja toimintamallinsa. Opettajat olivat vain neuvonantajina.
- Ongelmia, jotka oppilaiden oli ratkaistava, kehitettiin aina, kun se oli mahdollista. Samalla luotiin pienryhmiä ratkomaan näitä ongelmia.
- Yhteistyö oli oppilaiden normaali työmuoto. Yksintyöskentelyyn oli erikseen kehotettava.
- Eriyttävää materiaalia ei ollut juuri lainkaan, mutta paljon vaihtoehtoisia ideoita, jotka mahdollistivat kaikkien oppilaiden osallistumisen.
- Tunneilla vallitsi rauhallinen ja keskittynyt ilmapiiri, kun oppilaat työskentelivät jonkin tehtävän parissa.

Oppilaita kannustetaan organisoimaan oppimisprosessinsa itse. Opettajat ovat antamassa neuvoa, auttamassa oppilaita löytämään ratkaisuja ongelmiin, antamassa vihjeitä oppimiseen ja keskustelemassa työryhmien kanssa opiskeltavista asioista. Opettajat organisoivat oppimisympäristön ja antavat tarvittaessa sisällöllistä tukea.

Molemmissa kouluissa annetaan kotitehtäviä. Useimmat opettajat antoivat läksyjä, koska vanhemmat haluavat niitä valmistaakseen lapsiaan seuraavan koulun työskentelytapoihin ja auttaakseen oppilaita kehittämään oppimisprosessiaan. Toisessa kouluista läksyt annettiin, ei seuraavalle päiväl-

le, vaan seuraavalle viikolle, jotta oppilaille jäisi tarpeeksi aikaa suunnitella itse oma aikataulunsa niiden tekemiseen. Kotitehtävien yksilöllistämisen taso vaihteli. Yksi opettajista ei yksilöllistänyt ollenkaan. Eräs matematiikan opettaja antoi 12 eritasoista tehtävää ja pyysi oppilaita ratkaisemaan näistä kolme. Toinen opettaja kertoi meille, että oppilaat saivat kieltäytyä annetusta läksystä ja pyytää tilalle vaikeampaa tehtävää.

TESTIT JA ARVIOINTI

On kolme arvioinnin muotoa. Ne ovat itsearviointi, opettajien koulussa pitämät testit ja keskitetyt testit, jotka Ruotsin hallitus laatii 5. ja 9. vuositasoille. Kaikkien näiden testien yhteisenä tavoitteena on, että oppilas saada tietoa omasta oppimisprosessista ja oppii arvioimaan omaa oppimismenestystä.

Itsearviointi on oppilaille erittäin tärkeää. Heidän portfoliotyöskentely jatkuu koko kouluajan. Lisäksi he täyttävät suuren ”yleissilmäysmonisteen” varmistaakseen, että he ovat saavuttaneet viikolle asetetut tavoitteet ja lyödäkseen lukkoon seuraavan viikon suunnitelmat.

Opettajien koulussa pitämät testit: Opettajat pitävät oppilaille diagnostisia testejä. Opettajat haluavat tietää, mitä oppiaineen asioita heidän tulisi käsitellä seuraavilla tunneilla, jotta asetetut oppimistavoitteet saavutettaisiin. Toisen asteen opettajille on olemassa englanttiin, ruotsiin ja matematiikkaan paljon materiaalia, jolla he voivat verrata oppilaiden suorituksia valtakunnallisen testin tuloksiin. Täten opettajat voivat testata luokkaansa tiettyinä aikoina nähdäkseen, missä vielä on ongelmia.

Keskitetyt testit: Opettajat, oppilaat ja vanhemmat ovat hyvin kiinnostuneita näistä testeistä. Ollisi väärin väittää, etteivätkö oppilaat olisi hermostuneita näiden testien vuoksi. Siitä huolimatta valtakunnallisiin testeihin suhtaudutaan kokonaisuudessaan rennosti. Erään koulunjohtajan mielestä opettajat olisivat toimineet huonosti, mikäli he huomaisivat vasta viidennen luokan testissä, että oppilaalla ei ole mahdollisuutta selviytyä siitä.

Testien lisäksi on olemassa monitahoinen järjestelmä henkilökohtaisen palautteen antamiseen. Tärkeää siinä on henkilökohtaisen edistymisen arvioiminen. Tästä johtuen oppilaan kaikkia virheitä ei aina huomioida, jotta oppilasta ei lannistettaisi, vaan hänelle annettaisiin mahdollisuus keskittyä tiettyihin ongelmiin ja niiden työstämiseen. Toinen palautteen muoto on esitellä oppilaiden tuotoksia joka puolella koulua.

Puolen vuoden välein, välillä jopa useammin, pidetään tapaamisia vanhempien, oppilaiden ja opettajien kesken. Niissä pyritään arvioimaan oppimisprosesseja ja sosiaalista käyttäytymistä sekä keskustellaan ja uudistetaan tavoitteet.

Mitkä voivat olla tärkeitä kehittämisaspekteja suomalaiselle ja saksalaiselle koulusysteemille?

Suomessa

- Samojen oppilaiden kanssa työskentelevien opettajien tiimi- ja ryhmätyöskentelyn järjestäminen
- Yksittäisessä luokassa työskentelevien opettajien määrän vähentäminen
- (Nuorten) oppilaiden vastuun ottaminen omasta oppimisprosessistaan
- Eri koulutyyppeiden yhteistyö oppilaiden sekä opettamis- ja oppimismetodien tietämyksen saralla
- Riittävän asiantuntevaa apua oppilaille, joilla on oppimisvaikeuksia
- Tilojen sisustaminen: on tärkeää, että oppilaille on tarpeeksi työskentelytiloja tarjolla

- Työskentely oppilaiden vahvuuksien ehdolla ja oppimisilmapiirin luominen, jossa oppilaat työskentelevät mielellään

Saksassa

- Tiimityöskentelyn järjestäminen ja opettajien läsnäolon muuttaminen
- Eriyttämisen muodot; ei eriyttämistä materiaalin perusteella, vaan materiaalin suunnitelmallisella muokkaamisella
- Hyvin organisoidun oppimisympäristön luominen, joka luo pohjan opiskelun yksilöllistämiseksi
- Ulkoisen eriyttämisen vähentäminen niin, ettei luoda uutta ryhmää jokaiselle ongelmalle tai oppimistasolle
- Asiantuntijoita vuositason ryhmään ja yksittäisten luokkien yhteistyökumppaneiksi
- Nähdään läksyt oppimisen mahdollisuutena
- Työskentely oppilaiden vahvuuksien suuntaamana sekä virheiden korjaamisessa että suorituksista annettavissa palautteissa

YHTEENVETO

Molemmissa kouluissa välittyi vierailijalle rento oppimisilmapiiri. Kaikki tapaamamme opettajat kertoivat rakastavansa työtään ja työskentelevänsä mielellään lasten parissa. Vaikka määräyksiä on heidän kertomansa mukaan paljon, he kokivat voivansa tuoda omaa persoonallisuuttaan mukaan koulutyöskentelyynsä. Koko koulujärjestelmä sekä -organisaatio luovat pohjan yksilöllistävälle oppimiselle ja rennon, rauhallisen sekä keskittyneen ilmapiirin, jossa jokaisella oppilaalla on mahdollisuus kokea oppimisen iloa yksilönä.